

ŠTRAMBERK

Horské městečko v centru Štramberské vrchoviny na svazích Zámeckého kopce, Kotouče, Bílé hory, Liboňských vrchů a Červeného kamene v předhůří Beskyd, pro svou malebnost zvané „Moravský Betlém“.

Štramberk založil 4. prosince 1359 syn českého krále Jana Lucemburského (1296–1346) a české královny Elišky Přemyslovny (1292–1330), moravský markrabě Jan Jindřich Lucemburský (1322–1375), mladší bratr římského císaře a českého krále Karla IV. (1316–1378) povýšením podhradí (první zmínka 1211) na město.

Levou polovinu městského znaku představuje erb starodávného českého rodu Benešoviců (založen v 11. století) – zavinutá stříbrná štřela v červeném poli, pravou znak Moravy – stříbrná orlice v modrém štítu.

Městu i širokému okolí vévodí zřícenina hradu Štrallenberg s válcovou věží zvanou Trúba. Neopakovatelný architektonický unikát představuje urbanistický soubor lidové architektury valašských roubených chalup z 18. a 19. století, z nichž převážná většina tvoří městskou památkovou rezervaci. Štramberk proslavil voňavý cukrářský výrobek – perníkové „Štramberské uši“, které zde pečou již dlouhá staletí v upomínku legendárního vítězství štramberských křesťanů nad mongolským vojskem 8. května 1241, v předvečer Nanebevstoupení Páně.

ZÁMECKÝ KOPEC

Jurská vápencová kra, 418 m n. m., osídlen již na přelomu letopočtů – pozdně laténská kultura.

Hrad Štramberk (NKP) – zřícenina hradu, jehož původ není znám (pověst praví, že měl původně stát na protějším vrchu Kotouči, stavbu však překazili tprasilci z jeskyně Čertova díra). Je spojován se zeměpanskou správou území či obranou zemských hranic. Nejnovější práce považují za stavitele hradu šlechtický rod Benešoviců, resp. olomoucká přemyslovská knížata po roce 1200. Ve 13. století byl hrad majetkem duchovního a rytířského řádu templářů (viz T. J. Pešina, Prodromus Moravographiae, 1663). Po zrušení řádu v r. 1312 byl hrad v držení českého krále Jana Lucemburského a v l. 1333–1346 moravského markraběte Karla, pozdějšího českého krále Karla IV. Od r. 1350 (1359 jako castrum Štrallenberg) byl 25 let majetkem zakladatele města, moravského markraběte Jana Jindřicha, od r. 1375 pak jeho syna, markraběte Jošta Lucemburského. Nejvýznamnějším majitelem hradu po r. 1380 byl moravsko-slezská větev rodu Benešoviců a pánů z Kravař (do r. 1433). Po roce 1533 začal hrad postupně chátrat. Nejstarší vyobrazení z r. 1722 svědčí o dvoupalácové dispozici s hospodářskými budovami a dvěma hranolovými baštami. V roce 1783 se přední část hradu zřítla a zdvlo bylo rozebráno na stavební materiál. Severovýchodní opevnění vnitřního hradu se dochovalo v původní výšce.

V opevnění je vsazena bronzová pamětní deska MUDr. Adolfa Hrstky (1864 –1931, štramberský starosta a lékař, neúnavný propagátor města) od akad. sochaře Františka Juraně.

V letech 1901–1903 byla válcová věž (tzv. bergfrit – výška 40 m, průměr 10 m) zastřešena a upravena na rozhlednu dle návrhu významného pražského architekta Kamíla Hilberta. Vnější hradby byly místy dozděny a postaveny dvě hradní brány.

Gotická věž hradu s areálem a přilehlými úseky opevnění (NKP), pro níž se ujal název Trúba (lidově Kulatina), tvoří výraznou dominantu města, která je od roku 1994 jejím majitelem.

Jaroňkova útulna (dříve U Mědinků, NKP) – dnešní podoba dřevěné budovy, přiléhající k hradní věži na místě horního paláce, je z r. 1925. Stavbu s lidovými prvky navrhl malíř Bohumír Jaroněk.

Chata MUDr. Adolfa Hrstky (dříve Rašínova, NKP) – turistická chata, roubený srub z r. 1925 na místě dolního paláce. Během stavby objektu byl v základech objeven zajištěný vchod do nitra Zámeckého kopce a jeskyně, zvaná Slámova sluj, s pramenem, vyvěrajícím v podhradí na Panském dvoře.

Stará věž – zvonice kostela sv. Bartoloměje (NKP) – hranolová zděná věž s dřevěným ochozem na stráni pod hradem, pozůstatek gotického farního kostela z pol. 14. století s kamennou plastikou Madony s Ježíškem z r. 1738 (původně na náměstí). Církevní objekt od r. 1994 slouží kulturním účelům pod názvem Amfiteátr pod Starou věží.

Městské opevnění – je původní a ukazuje na půdorys hradu. Hradební zeď na severu navazuje na opevnění hradu a tvarem nepravidelného pětiúhelníku vymezuje původní město.

NÁMĚSTÍ

1 městský dům čp. 5, 7 měšťanských domů čp. 6, 7, 12, 14, 30, 31, 36 a dům čp. 109 (NKP) z 1. poloviny 19. století a 3 roubené domy čp. 23, 27 (oba „V kútě“) a 41 (NKP). Pohled na město z roku 1722 dokládá jednotnou podobu všech 22 šenkovních domů na náměstí. Městské roubené domy mívaly patra vysunutá nad podšíň před vchodem otevřenou do náměstí. Některé z nich byly již koncem 18. století nahrazeny barokními domy, poslední roubený dům městského typu byl zbořen v roce 1894.

Farní kostel sv. Jana Nepomuckého (NKP) dominanta náměstí, barokní farní chrám založený 16. května 1721 regensem P. Karlem Pfefferkornem. Jednotnému interiéru vévodí v retabulu vzácné sousoší Kalvárie pocházející z poutního kostela Povýšení sv. Kříže na Kotouči a kaple Panny Marie Lurdské. Věž farního kostela byla přistavěna v l. 1907–8. Vyzdoba kostela a mozaika Panny Marie na farní budově je dílem brněnského malíře Jana Köhlera z počátku 20. století, misijní kříž u kostela je z r. 1834.

Kašna (NKP) – novorenesanční objekt z přelomu 19. a 20. stol. s alegorickou postavou Hygie (pod pumpou vedle kašny je skryta studna městského pivovaru, zbořeného v roce 1865).

Muzeum Šípka (NKP) – stará tržnice při dolní bráně. Jedna z nejstarších městských budov, zachycená již na pohledu z roku 1722. Od roku 1822 sloužila jako masné krámy. Nejprve zde bylo městské muzeum, poté muzeum Zdeňka Buriana. Po komplexní rekonstrukci je zde od roku 2020 expozice archeologie a geologie Muzea Novojičínska. Vedle budovy se nachází roubená studna (NKP).

Muzeum Zdeňka Buriana (NKP) – je umístěno v rekonstruovaném prostoru pozdně barokního šenkovního domu čp. 31. Expozice přináší tematické výstavy světoznámého malíře a ilustrátora Zdeňka Buriana. V přízemí budovy se nachází Městské informační centrum.

Radnice – původní radní dům stál na náměstí (čp. 12). Roku 1721 regens P. K. Pfefferkorn nechal vystavět uprostřed náměstí nad sladovnou novou radnici. Ta byla spolu s pivovarem r. 1868 zbořena a jako radní dům upravili starou školu při dolní bráně. Roku 1895 byla přestavěna do dnešní podoby. U radnice stojí Žulový kříž, na místě původního dřevěného kříže z r. 1688.

HORNÍ A DOLNÍ PŘEDMĚSTÍ

Měšťanské domy kolem svazitého náměstí dal markrabě Jan obehnat hradbami, z větší části zachovanými dodnes. Protože počet obyvatel neustále vzrůstal, vzniklo během staletí rozsáhlé malebné předměstí většinou z roubených stavení terasovitě nakupených na skalnatých stráních. S osídlováním předměstí valašskými pastevci na konci 15. století začal nový způsob výstavby domů valašského typu. Horní a Dolní Bašta tvoří nejzachovější a nejcennější část městské památkové rezervace. (Dva druhy staveb: dvoudílná se síní, jizbou a komorou, kupř. čp. 264, 272, 292, 295, 297, 298 a rozměrnější s větší komorou, chlévem a třemi okny v průčelí, kupř. čp. 86, 196, 301, 305, 337, 348). Tento štramberský „živý skanzen“ lidové architektury byl na počátku 20. století základem projektu malíře B. Jaroňka, který se mu však podařilo prosadit až v Rožnově pod Radhoštěm.

Jaroňkova ulička – štramberská „Zlatá ulička“ pod hradem s 7 roubenými domy čp. 97, 99, 100, 101, 102, 105 a 106 (NKP) z konce 18. století, domem čp. 102 (NKP) z lomového zdíva hradu, baštou městského opevnění čp. 103 (NKP) původně z přelomu 16. a 17. století, mariánským sloupem s Madonou z r. 1862 a středověkou roubenou studnou s rumpálem (hradní zdroj pitné vody) u domu čp. 105 (NKP). Pod Jaroňkovou uličkou, proti čp. 108, lze spatřit sochu sv. Jana Nepomuckého (NKP) z r. 1738 (původně na náměstí).

Kopec – 2 roubené domy čp. 51 a 58 (NKP), bašta městského opevnění čp. 49 (NKP), roubená studna u čp. 91 (NKP) a dům čp. 107 (NKP). Na stráni pod vrcholem Bílé hory jsou překrásné výhledy na Štramberk a okolí.

Ulice Horní Bašta – 18 roubených domů čp. 280, 288, 290 – 299, 301, 303 – 305, 325, 420, dům čp. 302 (NKP). Prokopova kaple (renovováno 1928) křížové cesty z poloviny 17. století (NKP) a bašta městského opevnění (během stavebních úprav zanikly střílny z 15. století; NKP). Kříž na rozcestí pod Baštou je z r. 1917.

Ulice Dolní Bašta – 11 roubených domů čp. 90, 258, 264, 266, 272 – 276, 278, 383 (NKP).

Bělohorská ulička – přízemní roubená usedlost čp. 57 (NKP) a socha Panny Marie Hostýnské z r. 1861 pod vrcholem Bílé hory (velkolepý výhled na Štramberk, Koprivnici, Hukvaldy a masív beskydských hor).

Dolní ulice – 12 roubených domů čp. 206, 217, 220, 223 – 225, 322, 327, 341, 352, 355, 356 a roubená usedlost čp. 327 (NKP).

Vrchní cesta – 4 roubené domy čp. 123, 127, 133 a 196 (NKP).

Plaňava – 10 roubených domů čp. 207, 209, 211, 213, 215, 216, 324, 330, 413 a 418 (NKP).

Zauličí – 17 roubených domů čp. 88, 111, 116, 143, 147, 148, 166 (dvojizbový typ s komorou vydělenou ze síně), 170, 176, 177, 189, 197, 199 (z přitěsaných kuláčů s dochovanou vnitřní dispozicí o třech prostorách), 241, 335, 337 a 388 a dům čp. 409 (NKP) a kaple křížové cesty z poloviny 17. století.

Nádražní ulice – 2 roubené domy čp. 172 a 400 a dům čp. 155 (trojdílný dům komoro-chlévového typu, NKP).

Hraničky – 3 roubené domy čp. 159, 161 a 339 (NKP).

KOTOUČ

Svrchnojurský vápencový vrch 517 m n. m., dříve 539 m, hranici hornin tvoří Jurův kámen, 3 – 10 m vysoká stěna. Spolu s Radhoštěm, Pradědem a Hostýnem tvoří čtveřici moravských mýtických hor, posvátných míst, opředěných mnoha pověstmi; podle jedné z nich („O čaroději Kotouči“) má své jméno. Kotouč byl dlouhá tisíciletí přirozeným hospodářským a kulturním centrem zdejšího kraje.

Mezi nejvýznamnější osídlení patří:

(do vzniku Velkomoravské říše)

- Homo sapiens neanderthalensis (cca 40 000 př. n. l.)
- mladší paleolit (cca 30 000–10 000 př. n. l.)
- zemědělská neolitická civilizace – lid s lineární keramikou (od 5. tisíciletí př. n. l.)
- kovová metalurgie (polovina 3. tisíciletí př. n. l.)
- střední eneolit – šňůrová kultura
- počátek doby bronzové – starobronzová nitranská skupina (po r. 1800 př. n. l.)
- střední doba bronzová – středodunajská mohylová kultura (1550–1200 př. n. l.)
- mladší doba bronzová – významné centrum výroby a obchodu
- halštatská osada (750–400 př. n. l.)
- průnik Skytů (pol. 5. stol. př. n. l.)
- pozdně laténská, resp. púchovská kultura (kolem přelomu letopočtů)
- osada z pozdní doby římské (4–5 století n. l.)

Přesto, že raný středověk přinesl postupně přesouvání společenského těžiště na blízký Zámecký kopec, Kotouč měl stále nesporný strategický význam (strážnice v pol. 12. století, 2 strážní hrádky v pol. 13. století). Nadále rovněž plnil důležitou roli v duchovním životě zdejších obyvatel. Příchod průmyslu znamenal pro Štramberk úplné novou orientaci. Vápencový lom bratří Guttmannů byl otevřen r. 1880 a v roce 1881 se na jižním svahu začal těžít vápenec. V roce 1885 byla Ant. Schindlerem vybudována první vápenka a Kotouč začal psát novou kapitolu své bohaté historie.

Národní sad (dnes Národní přírodní památka Šípka) – projekt MUDr. Adolfa Hrstky a malíře B. Jaroňka byl původně koncipován jako velkolepý Národní park. Skromnější verze galerie soch a památníků byla slavnostně otevřena 6. srpna 1922.

Jeskyně Šípka (původně Šípova díra) – nejvýznamnější místo Národního sadu na severním svahu Kotouče, které proslavilo Štramberk ve vědeckém světě. Hlavní chodba (původně krápníková) jeskyně je 45m dlouhá, komín měří 7 m. V letech 1879–1887 zde prováděl archeologický výzkum Karel Jaroslav Maška, gymnazijní profesor z Nového Jičína. Ve čtvrtek 26. srpna 1880 našel u výklenku chodby zvané Jezevčí díra, v popelu ohniště asi 1,4 m hluboko, zlomek spodní čelisti neandertálského dítěte, později nazvané „Šipecká čelist“. Na památku této významné události byla na stěně jeskyně umístěna v r. 1922 pamětní deska K. J. Mašky od akad. sochaře Františka Juraně. Jeskyně Šípka se svou romantickou atmosférou a četnými nálezy fosilních kostí zvířat (jeskynní medvědi a lví, mamuti, srstnatí nosorožci aj.) inspirovala chlapce Zdeňka Buriana k představám pravěkého světa, které v pozdějších letech ztvárnil v uměleckých rekonstrukcích.

Tato významná lokalita – paleontologická a archeologická rezervace Šípka – jeskyně Šípka s okolím a vrchol hory Kotouč (NKP) je místem, kde se zastavil čas.

Busta Aloise Jiráska (1851–1930, český prozalk a dramatik) (NKP) – pomník akad. sochaře Jana Štursy z r. 1921 byl odhalen 6. srpna 1922.

Busta Bedřicha Smetany (1824–1884, český skladatel) (NKP) – dílo akad. sochaře Jana Štursy bylo odhaleno 20. července 1924 (jde o studii k pomníku Bedřicha Smetany v Litomyšli z r. 1923 – 1924). Pomník je umístěn na horním konci Jurova kamene (500 m n. m.) v místě, kde stával jeden ze dvou středověkých strážních hrádků.

Busta Bohumíra Jaroňka (1866–1933, český secesní malíř) – pomník akad. sochaře Františka Juraně byl odhalen 27. června 1926 u příležitosti šedesátých narozenin malíře a velkého tititele našeho města.

Busta Františka Palackého (1798–1876, český historik a politik) (NKP) – dílo akad. sochaře Josefa Wagnera bylo odhaleno 15. srpna 1926.

Busta Leoše Janáčka (1854–1928, český hudební skladatel, velký obdivovatel a častý návštěvník Štramberka) (NKP). Pískovcová busta akad. sochaře Emila Hlavici byla odhalena ještě za umělcova života, 3. července 1927.

Památník Tomáše Garrigue Masaryka (1850–1937, 1. československý prezident, filosof a sociolog) – dílo akad. sochaře Jana Štursy bylo odhaleno 6. srpna 1922.

Památník Jana Žižky z Trocnova a Kalicha (1360–1424, český husitský vojevůdce a politik) – bronzový kalich akad. sochaře Emila Hlavici z r. 1924.

Socha sv. Václava (903–935, český kníže z rodu Přemyslovců, světec a patron české země) – původní sochu akad. sochaře Františka Fabláнка nechala v r. 1932 zhotovit orelská župa Kadláčkova. Dílo však podleho zkáze důsledkem těžby na Kotouči. 6. srpna 1994 byla odhalena replika sochy od akad. sochaře Jana Kozla.

